

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 15^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1937

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΑΛΕΞ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Τὸν **Γενικὸν Γραμματέα** κ. Γ. Π. Οικονόμου κολυόμενον ἀντικατέστησεν ὁ κ. Κ. Δυοβουνιώτης γραμματεὺς τῶν Πρακτικῶν.

Ἡ Ἀκαδημία προσεκλήθη, 1^{ον} Εἰς τὰς ἐφορτὰς ἐπὶ τῇ VI ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Giotto, ἐν Φλωρεντία καὶ 2^{ον} Εἰς τὸ II Διεθνὲς συνέδριον Αἰσθητικῆς καὶ Ἐπιστήμης ἐν Παρίσις.

ΚΑΤΑΘΕΣΙΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ὁ κ. **Κ. Δυοβουνιώτης** καταθέτει τὰ πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν ἀποσταλέντα συγγράμματα.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ.— Περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ρώσων εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς, ὑπὸ **Μ. Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου**.

Ὡς γνωστὸν ἡ Ρωσία ὑπῆρξε σπουδαιότατος πολιτικὸς παράγων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρόνους. Ἡ ἐπέμβασις τῆς ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίᾳ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ὑπῆρξε σωτήριος εἰς πολλὰς περιστάσεις. Ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν ἢ διπλωματικῶν ἐπεμβάσεων, συνεχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι ὑπῆρξαν αἱ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, τὰς Μονὰς, τὰ εὐαγγῆ ἰδρύματα καὶ τὰ Σχολεῖα τῆς Ἀνατολῆς ἡθικαὶ καὶ ὕλικά ἐνισχύσεις καὶ βοήθειαι παρὰ τῶν Ρώσων ἡγεμόνων, ἡ δὲ ἀκμὴ τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν ἐν Ρωσίᾳ, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου ἐν αὐτῇ οὐκ ὀλίγον

συνετέλεσαν εις τὴν ἀντοχὴν τῶν ὑποδούλων καὶ τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν αὐτῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ἄλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς προσοχῆς τῶν Ρώσων εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τῆς ἐπεμβάσεώς των εἰς τὰ ζητήματα αὐτῆς;

Ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ καὶ τῆς ὀριστικῆς αὐτοῦ ἐπικρατήσεως ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ἰσχυροτάτη ἐξεδηλώθη ἡ ἐπ' αὐτὴν ἑλληνικὴ ἐπίδρασις, διότι τὰ πάντα παρέλαβον οἱ Ρῶσοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ διδασκάλους καὶ τεχνίτας καὶ τοὺς φορεῖς ἐν γένει τοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν ζωὴν των οἱ Ρῶσοι προσήρμοσαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν καὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς Ἑλληνας ἐν πᾶσιν. Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἀποτελοῦσα διοικητικῶς τμήμα αὐτῆς. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας Ἱεράρχης ἦτο Ἕλλην, ἀποστελλόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀσκῶν μεγάλην πνευματικὴν ἐξουσίαν.

Μεσοῦντος ὅμως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος αἱ διαθέσεις τῶν Ρώσων πρὸς τοὺς Ἑλληνας Ἱεράρχας μετεβλήθησαν. Ὄταν ὁ Ἕλλην Μητροπολίτης Μόσχας Ἰσίδωρος μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδον (1439) μετέβη εἰς τὴν ἑδρὰν του ὅπως ἐπιβάλλῃ τὴν ἕνωσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Λατινικῆς, δὲν ἐγένετο δεκτός, ἀποκρουσθεὶς ὡς προδότης τῆς ὀρθοδοξίας. Ταύτοχρόνως οἱ Ἕλληνες κατέστησαν γενικῶς ὑποπτοὶ ὡς ἀπολέσαντες τὴν ὀρθοδοξίαν. Μετὰ μικρὸν ἐπικρούθησαν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ἐπίστευσαν δὲ οἱ Ρῶσοι ὅτι ἦσαν προωρισμένοι νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ, καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν Μόσχαν τρίτην Ρώμην, διάδοχον τῆς δευτέρας Ρώμης, ἡτοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν μεταξὺ τῶν Ρώσων καὶ Ἑλλήνων ἐπελθούσαν διάστασιν ἠθέλησε παραδόξως πῶς νὰ ὠφελῆθῃ ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὅπως ἐλύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τοὺς Ρώσους, ἐνῶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς εἶχεν ἐπέλθει ἡ διάστασις ἐκείνη. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οἱ Πάπαι Ρώμης ὑπεβोधήθησαν τὰς προσπαθείας τοῦ Ἑλληνος Μητροπολίτου Νικαίας Βησσαρίωνος, ὅπως ἡ Σοφία, θυγάτηρ τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου καὶ ἀνεψιὰ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, συζευχθῇ τὸν Τσάρον τῆς Μόσχας Ἰβάν Γ' (1462-1505). Τὸ συνοικέσιον ἐγένετο (1472) ἀλλ' ἡ Σοφία διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐργασθεῖσα ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας¹.

Μετὰ τῆς Σοφίας μετέβησαν εἰς Ρωσίαν πλεῖστοι Ἕλληνες πρόσφυγες ἐκ Ρώμης καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἰταλίας, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρξαν διαπρεπεῖς ἄνδρες, ὡς ὁ Δημήτριος, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ Δημήτριος Ταρχανιώτης καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἑλλήνων μετοίκων ἀνεδείχθησαν πολιτικοὶ καὶ διπλωμάται, λόγιοι, θεολόγοι, καλλιτέχναι, ἀρχιτέκτονες, μηχανικοί, ἀπεκομίσθησαν δὲ εἰς Ρωσίαν ἀνεκτίμητοι πνευματικοὶ θησαυροὶ χειρόγραφοι

κώδικες ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ἀποτελέσαντες τὸν πυρῆνα τῆς μεγάλης Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας. Ἡ ἑλληνὶς Τσαρίνα Σοφία ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς νέας ἑλληνικῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως ἐν Ρωσίᾳ, τὸν δὲ σύζυγόν της Ἰβάν Γ' θεωροῦντα ἑαυτὸν διάδοχον τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καὶ προσλαβόντα ὡς σῆμα τὸν δικέφαλον αἰτὸν ὤθησεν εἰς μεγαλοπράγματα πολιτικῆν, δι' ἧς ἠυρύνθησαν μὲν τὰ ὄρια τοῦ Ρωσικοῦ Κράτους, συνετρίβη δὲ ὁ ταταρικὸς ζυγός, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐστέναζεν ἐπὶ αἰῶνας μέγα μέρος τῶν Ρώσων. Διὰ τῆς Σοφίας συνήφθησαν διπλωματικαὶ σχέσεις τῶν Ρώσων μετὰ τῆς Ἑνετίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρώμης, μετεβλήθη ἡ ρωσικὴ νομοθεσία ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βυζαντινῶν νόμων, γενικῶς εἶπεῖν ἐπηκολούθησε γενικὴ ἀναγέννησις, συμπληρωθεῖσα ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἰβάν Γ' Τσάρου Βασιλείου Ἰβάνοβιτς (1505-1533) ἐφ' οὗ ἰδιαζόντως εἰργάσθη ἐν Μόσχᾳ ὁ ἐξ Ἄρτης καταγόμενος ἕλλην μοναχὸς Μάξιμος († 1556). Ὁ μέγας οὗτος ἕλλην ἀνθρωπιστῆς ἐγεννήθη περὶ τὸ 1480 ἐν Ἄρτῃ, ἐξεπαιδεύθη δὲ ἐν Ἰταλίᾳ². Ἐφοίτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐν Βενετίᾳ Σχολήν, ἔνθα ἐδίδασκεν ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις, ἔπειτα δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου, ἔνθα ἐδίδασκεν ἱκανοὶ ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Νικόλαος (Λαόνικος) Τομαῖος. Ἐκ Παταβίου μετέβη εἰς Φερράραν καὶ Φλωρεντίαν, διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κλασσικῶν του σπουδῶν. Ἐν Φλωρεντίᾳ παρηκολούθησε τὰ κηρύγματα καὶ τὴν καταπληκτικὴν δρᾶσιν τοῦ Ἰερωνύμου Σαβοναρόλα, παρ' οὗ ἐνεπνεύσθη τὴν τάσιν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαβοναρόλα (1498) μετέβη ὁ Μάξιμος εἰς Μιλᾶνον, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις. Ἀποφασίσας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἄνατολὴν παρέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Βενετίᾳ πρὸς παρακολούθησιν τῶν περὶ τὸν Ἄλδον Μανουζίον (Manuzio) φιλολογικῶν ἐκδόσεων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰανοῦ Λασκάρως, ἐγνώρισε δὲ τοὺς ἐκεῖ συγκεντρωμένους Ἑλληνας λογίους καὶ διδασκάλους. Οὕτω δὲ τελείως καταρτισθεὶς ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Ἄνατολὴν. Ἄν συνέβαινε νὰ μείνῃ ἐν Ἰταλίᾳ οὐδενὸς τῶν τότε ἐκεῖ ἐργαζομένων Ἑλλήνων Διδασκάλων θ' ἀνεδεικνύετο κατώτερος. Ἰκανοποιῶν τὴν τάσιν του πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰσῆχθη ὡς μοναχὸς εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ὅπου ἐπεδόθη εἰς μελέτας, θαυμαζόμενος διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὸν ἐνάρετον βίον. Μετὰ δεκαετῆ ἐν αὐτῇ διαμονῇ, συνεπείᾳ παρακλήσεως τοῦ Τσάρου Βασιλείου, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Θεόληπτος Α' (1513-1522) ἀπέστειλε τὸν Μάξιμον εἰς Ρωσίαν ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς Διδάσκαλος καὶ μεταφραστῆς ἐκκλησιαστικῶν καὶ λειτουργικῶν βιβλίων. Εἰς Μόσχαν ἀφίκετο τῷ 1518 συνοδευόμενος ὑπὸ δύο ἄλλων μοναχῶν τοῦ Νεοφύτου καὶ Λαυρεντίου, οἵτινες ἦσαν γινώσται τῆς σλαβωνικῆς γλώσσης.

Ἡ ἐμφάνισις τοιοῦτου σοφοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ ἡμιβαρβάρῳ τότε Ρωσίᾳ ἀπετέλεσε

μέγα ιστορικόν γεγονός. Ὁ Μάξιμος «Γραικός», ὅπως ἔκτοτε ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Ρώσων, δὲν ἐπεδόθη μόνον εἰς μετάφρασιν βιβλίων ἀρχίσας ἀπὸ τοῦ Ψαλτῆρος, ἀλλ' ἀνέλαβε τὸν ἐκπολιτισμὸν καὶ τὴν ἐξημέρωσιν τῶν Ρώσων, διὰ κηρυγμάτων καὶ ἰδίων συγγραμμάτων. Πρὸς τοῖς ἄλλοις συνέταξε διαφόρους ἐπιστολάς ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων ἰδιωτικῆς ἢ κοινωνικῆς φύσεως, ἐν αἷς διαλάμπει τὸ ἔξοχον αὐτοῦ πνεῦμα. Ἐπιστολὴν τινα ἀπευθύνει πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, λέγει δ' ἐν αὐτῇ «Πῶς τολμᾶς, ψυχὴ μου, νὰ στέλλῃς ἀνθρώπους εἰς πόλεμον καὶ νὰ τοὺς ὀπλιζῆς μὲ τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας σου;... Ἀποφεύγεις νὰ φάγῃς κρέας Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν, ἀλλὰ κατατρῶγεις ἀληθῶς ἀνθρωπίνην σάρκα. Διὰ μίαν μικρὰν γωνίαν γῆς εἶσαι ἕτοιμος νὰ τρέξῃς εἰς τὰ ὄπλα, ἐνῶ παρηγγέλθῃς νὰ δίδῃς τὸν τελευταῖον χιτῶνα σου καὶ εἰς τὸν ἀδικοῦντά σε». Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ, ἐξ ἀφορμῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς ἐπισυμβάσης ἐν τῇ πόλει Τβέρ, ὁ Μάξιμος παρουσιάζει τὸν Ἐπίσκοπον τῆς πόλεως συνδιαλεγόμενον μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἐπίσκοπος ζητεῖ νὰ μάθῃ παρ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς μεγάλης τιμωρίας ἐπὶ τῆς ἐπισκοπικῆς του παροικίας, ὁ δὲ Χριστὸς ὑπενθυμίζει τὴν τεραστίαν διαφορὰν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀντίθεσιν ἣτις ὑπάρχει μετὰ τῆς τυπικῆς λατρείας, δι' ἧς τιμῶσιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Εὐαγγελίου, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἀκολουθεῖ, «Σᾶς ἔκαμα τέκνον τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ Χριστὸς, φίλος τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ σεῖς ρίπτεσθε κατ' ἀλλήλων ὡς ἄγρια θηρία». Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ δὲν ἐδίστασε νὰ ὑπαινιχθῇ καὶ τὸν Τσάρον Βασιλεῖον. Παρουσιάζει γυναικῶς τινα ὀνομαζομένην Βασιλείαν, ἣτοι τὸ Κράτος, ἣτις λέγει πρὸς τὸν Μάξιμον, «Δὲν ὑπάρχουσι πλέον σοφοὶ ἡγεμόνες, οὔτε φίλοι τοῦ οὐρανοῦ Πατρός. Ἐκαστος βλέπει μόνον τὸν ἑαυτὸν του καὶ δὲν σκέπτεται ἢ πῶς ν' αὐξήσῃ τὸ Κράτος του διὰ πολέμων πρὸς τοὺς γείτονας. Τὸ αἷμα τῶν χριστιανικῶν λαῶν ρέει χειμαρρῶδως οὐδεὶς δὲ φροντίζει περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἣτις μυκτηρίζεται καὶ ὑβρίζεται παρὰ τῶν ἀπίστων...».

ὑπὸ τὴν τελευταίαν φράσιν του ἐνόει ὁ Μάξιμος τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς, διαρκῶς δὲ ὠμίλει πρὸς τοὺς Ρώσους περὶ τοῦ καθήκοντός των ὅπως ἀπελευθερώσωσι καὶ αὐτὴν καὶ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἀλλοθρήσκων δυναστῶν. Ἦτο δὲ διὰ τοὺς Ρώσους πολιτικὸς σύμβουλος ἐπὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, καὶ διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ εἰρηνιστικῶν ἰδεῶν του εἶχεν ἀποκτήσει μέγιστον κύρος. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἔξοχος δράσις του προυκάλεσε τὸν φθόνον Ρώσων τινῶν καὶ ἰδίως μοναχῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ κακεντρεχοῦς Μητροπολίτου Μόσχας Δανιήλ. Μεταξὺ τῶν θαυμαστῶν τοῦ Μαξίμου ἦσαν ὁ Βογιάρος Μπεκλέμισχεφ σύμβουλος τοῦ Τσάρου Βασιλείου καὶ ὁ Διευθυντῆς τοῦ Τσαρικοῦ Γραφείου Θεόδωρος. Οὗτοι συνερχόμενοι παρὰ τῷ Μαξίμῳ συνεζήτησαν διάφορα ζητήματα. Ἀλλὰ οἱ φανατικοὶ ἐχθροὶ τοῦ Μαξίμου κατήγγειλαν αὐτοὺς ὡς συνωμοτοῦντας μετὰ τοῦ ἔλληγος

μοναχοῦ κατὰ τοῦ Ρωσικοῦ Κράτους. Ἄνευ πολλῆς διαδικασίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Τσάρου οἱ δύο Ρῶσοι ἀπεκεφαλίσθησαν, ὁ δὲ Μάξιμος δικασθεὶς ὑπὸ Συνόδου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Δανιὴλ κατεδικάσθη εἰς ἰσόβια δεσμὰ (1525)³. Ἀπήχθη λοιπὸν δέσμιος καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν ἀπαισίαν φυλακὴν τῆς Μονῆς Βολοκολάμης. Ἐκεῖ ὑπέστη ἀνεκδιηγήτους βασάνους, ὧν σπουδαιότερα δι' αὐτὸν ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις τῆς χρήσεως βιβλίων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ διαμαρτυρίαι αὐτοῦ προὔκάλουν τὴν συμπάθειαν πολλῶν, οἱ φανατικοὶ τοῦ ἐχθροῦ ἀνεζήτησαν αἰρετικὰς πλάνας εἰς τὰ συγγράμματά του, καὶ δὴ εἰς τὰς μεταφράσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ λειτουργικῶν βιβλίων. Ἦχθη λοιπὸν διὰ δευτέραν φορὰν ἐνώπιον Συνόδου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Δανιὴλ καὶ παρὰ τὴν λαμπρὰν ἀπολογίαν του κατεδικάσθη ἐκ νέου (1513), ἀπαχθεὶς εἰς τὴν φυλακὴν τῆς Μονῆς Τβέρ, ἐν μέσῳ τῆς βαθυτάτης συγκινήσεως τῶν θαυμαστῶν του. Μάτην ὁ ἀθῶος Ἑλλὴν ἐπανελάβε τὴν παρὰ κλησίν του πρὸ τὸν νεὸν Τσάρον Ἰβάν Δ' τὸν Τρομερόν (1533-1584) ὅπως ἀφειθῆ ἐλεύθερος ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ρῶσοι ἐφοβοῦντο νὰ ἀπολύσωσιν αὐτὸν μήπως ἴσχυσθῶσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ φρικτὰ παθήματά του. Ἐκ τῆς φυλακῆς ἐδημόσιευσεν ὁ Μάξιμος «Ὁμολογίαν πίστεως», δι' ἧς ἀπεδείκνυεν ὅτι ἦτο ὀρθόδοξος, ὅτι διώρθωσε πολλὰς πλάνας τῶν Ρώσων καὶ ὅτι προσέφερεν εἰς τὴν πατρίδα τῶν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας. Ὁ νέος Τσάρος καὶ μετὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπέλυσεν, ἀλλὰ διέταξε τὴν μεταφορὰν του εἰς τὴν παρὰ τὴν Μόσχαν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ὁ Μάξιμος ἐβδομηκοντούτης, τῷ 1556, μετὰ τριάκοντα καὶ πλέον ἐτῶν κάθειοξιν.

Ὁ Μάξιμος ὑπέρξε θῦμα τοῦ φθόνου, τῆς ἀμαθείας, τῆς εὐθαρσοῦς πρὸς τοὺς ἄρχοντας παρρησίας του, τῶν ὑψηλῶν καὶ εὐγενῶν ἰδεῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Διὰ τῆς καθόλου ἐκπολιτιστικῆς του δράσεως ὠδήγησε καὶ ἄκουσαν τὴν Ρωσίαν πρὸς τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐνίσχυσεν ἐν αὐτῇ τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν. Οὐδεὶς συγγραφεὺς ἐν τῇ Ρωσίᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀπέκτησε τοιοῦτον οἶον ὁ Μάξιμος κύρος, οἱ δὲ νεώτεροι ρῶσοι ἱστορικοὶ ἐξύμνησαν τὸν «μοναδικὸν σοφὸν ἄνδρα τῆς μοσχοβιτικῆς Ρωσίας τὸν κήρυκα τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανισμοῦ, τὸν κάτοχον τῆς ἀληθοῦς διαλεκτικῆς, τὸν Ἑλληνα ἀνθρωπιστὴν τὸν ἰδεώδη μαχητὴν, πεσόντα θῦμα τῶν πεποιθήσεών του». Διὰ τῶν συγγραμμάτων του ἐμορφώθησαν αἱ μετ' αὐτὸν γενεαὶ τῶν Ρώσων, μετὰ πάροδον δὲ ἑκατὸν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἀνεκηρύχθη καὶ ἐτιμῆθη ὡς ἅγιος, κατὰ χιλιάδας δὲ οἱ προσκυνηταὶ συνέρρουσιν εἰς τὸν τάφον του, χύνοντες δάκρυα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Ἑλλήνου, ὅστις παρὰ τὰς ἀνεκτιμήτους πρὸς τὴν χώραν των πνευματικὰς ὑπηρεσίας ὑπέστη τοιαύτην τραγικὴν περιπέτειαν.

Ὁ Μάξιμος ἐπολέμησε μετὰ δυνάμει τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῶν συγγραμμάτων του, δὲν ἠδυνήθη δὲ αὕτη νὰ εὑρῇ εἴσοδον εἰς τὴν Μεγάλην Ρωσίαν, ἧς ἠγεῖτο ἡ Μόσχα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐνθέρου προστάτιδος τοῦ καθολικισμοῦ Πολωνίας,

κατεχούσης τὴν Μικρὰν λεγομένην νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν, ἣς πρωτεύουσα ἦτο τὸ Κίεβον, ἠγωνίζετο ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ὑποτάξῃ τὴν ὅλην Ρωσίαν. Τῷ 1589 ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανὸς († 1595) μεταβὰς εἰς Μόσχαν ἵδρυσεν τὸ Πατριαρχεῖον Μόσχας τὸ ὁποῖον ἠῤῥξῆσε τὸ γόητρον τῆς Μόσχας ἐναντι τῆς λοιπῆς Ρωσίας, ἀπέβη δὲ τότε Αὐτοκέφαλος ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Ἱερεμίας διεληθὼν τῆς νοτιοδυτικῆς Ρωσίας εἰργάσθη συντόμως ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῆς καταπιεζομένης καὶ κινδυνεύουσας ὀρθοδοξίας, ἔλληνες δὲ λόγιοι κληρικοὶ ἀπεστέλλοντο κατὰ καιρὸν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τῆς λατινικῆς προπαγάνδας. Τελευτῶντος τοῦ ἰσ' αἰῶνος εἰργάζοντο οἱ λόγιοι Ἀρχιμανδρίται Νικηφόρος Παράσχης ὁ Καντακουζηνός, ἀπεσταλμένος τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ἀπεσταλμένος τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ μετὰ ταῦτα μέγας καὶ ἔνδοξος Πατριάρχης. Ἀλλ' ἡ λατινικὴ προπαγάνδα εἶχεν ἤδη ἐπιτελέσει τὸ ἔργον τῆς, κατορθώσασα διὰ τῆς Οὐνίας νὰ παρασύρῃ πάντας τοὺς Ρώσους Ἱεράρχας καὶ περὶ τὰ τέσσαρα ἑκατομμύρια ὀρθοδόξου λαοῦ. Οὕτω δὲ κατηργήθη ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ Νοτιοδυτικῇ Ρωσίᾳ. Ἐπὶ πλέον οἱ Πολωνοὶ ὀρμηθέντες ἐξ αὐτῆς κατέλαβον καὶ αὐτὴν τὴν Μόσχαν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐγκαθιδρῶσιν ἐν αὐτῇ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν ὀνόματι τῆς ὀρθοδοξίας ἐξέγερσιν τῶν Ρώσων, οἵτινες κατάρθωσαν τῷ 1612 νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Πολωνοὺς ἐκ Μόσχας καὶ νὰ ἐκλέξωσι Τσάρον τὸν δεκαπενταετῆ Μιχαὴλ Ρωμάνωφ (1613-1645), χάριν τοῦ πατρὸς τοῦ Πατριάρχου Μόσχας Φιλαρέτου, ὅστις εἶχεν ἐξορισθεῖ ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, κρατούμενος ἐν Μαριενβούργ, ὅπου πρό τινων ἐτῶν εἶχε τελευτήσῃ τὸν βίον μαρτυρικῶς καὶ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς ἔλληνας Ἀρχιμανδρίτης Νικηφόρος Παράσχης.

Κατὰ τὸ 1616 ἀντιπρόσωποι τοῦ νέου Τσάρου τῆς Ρωσίας μεταβάντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵπ' ἀναγκάσει τὴν ἐκλογὴν του εἰς τὸν τοῦρκον Σουλτάνον Ἀχμέτ Α' (1603-1617) συνήνητησεν ἐκεῖ τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Θεοφάνην Καρακαλᾶν (1608-1644) καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν ὅπως μεταβῆ εἰς Μόσχαν Ὁ Θεοφάνης Καρακαλᾶς, ἐκ Πελοποννήσου καταγόμενος καὶ ἐν τῷ Παναγίῳ Τάφῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπηρετῶν, ἦτο γνωστὸς εἰς τοὺς Ρώσους, διότι τῷ 1603 μετέβη εἰς Μόσχαν ἀποσταλαὶς ὑπὸ τοῦ προκατόχου τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου (1579-1608). Παρακαλούμενος δὲ νὰ μεταβῆ ἐκ νέου εἰς Μόσχαν προὔτραπή νὰ δεχθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Τιμοθέου (1612-1620) ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ μεγαλοπράγματος Κυρίλλου Λουκάρεως, Πατριάρχου ὄντος τότε Ἀλεξανδρείας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως βοηθήσῃ τοὺς Ρώσους, ἐργασθῆ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας. Ὁ Λούκαρις ἐγνώριζε καλῶς τὰ ἐν Ρωσίᾳ, ἐργασθεὶς ἐκεῖ ἐπὶ τινα ἔτη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ προκατόχου του καὶ ἀγωνισθεὶς κατὰ τῆς Οὐνίας. Θερμῶς δὲ παρεκάλεσε

τὸν Θεοφάνην ὅπως ἐπιστρέφων ἐκ Μόσχας εἰς τὴν Ἀνατολὴν διέλθῃ τοῦ Κιέβου καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ὀρθόδοξον Ρωσικὴν Ἱεραρχίαν.

Ἐν Μόσχᾳ ὁ Θεοφάνης ἐγκατέστησε τὸν πατέρα τοῦ Τσάρου Φιλάρετον, ἀπελευθερωθέντα ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, Πατριάρχην Μόσχας, διερρύθμισε ἐπὶ τὸ κανονικώτερον τὴν ζωὴν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, διήνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν λογίων ἑλλήνων ἐν Μόσχᾳ καὶ κατέστησε πάλιν δυνατὴν τὴν ἐπὶ τῶν Ρώσων ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, γενικῶς δὲ εἰπεῖν ἀποκατέστησεν ἐν Ρωσίᾳ καὶ πάλιν τὸ κύρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ρώσων πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἐπιστρέφων δὲ ἐκ Μόσχας ὁ Θεοφάνης διήλθε τοῦ Κιέβου, ὅπου εὔρεν ἀπεσταλμένον τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ μετατεθέντος εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον Κυρίλλου Λουκάρεως τὸν Ἀρχιμανδρίτην Ἰωσήφ. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κοζάκων Πέτρος Σαϊγαδάτσης, ὀρθόδοξος ὢν, ὤρισε φρουρὰν ἐκ Κοζάκων πρὸς φύλαξιν τοῦ Πατριάρχου Θεοφάνους κατὰ τῶν Πολωνῶν, οἵτινες ἐθροβυβήθησαν ἐκ τῆς παρουσίας του.

Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Σουλτάνος τῆς Τουρκίας Ὀσμὰν Β' (1612-1622) εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Πολωνῶν, ἀναμιχθέντων εἰς τὰ ζητήματα τῆς Μολδοβλαχίας. Ὁ Πατριάρχης Θεοφάνης, ὡς ὀθωμανὸς ὑπήκοος, ἐθεωρήθη ὑποπτος καὶ διὰ τοῦτο ἐνῶ ἅμα τῇ ἀφίξει του εἰς Κίεβον ἐζήτησεν ἄδειαν παραμονῆς ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἐλευθερὰς κινήσεως μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων, ὁ Βασιλεὺς τῆς Πολωνίας ἐπὶ τρεῖς μῆνας δὲν ἀπήντησεν. Ὁ Πατριάρχης ὅμως δὲν ἔμεινε ἀπρακτος. Κατὰ συγκυρίαν εὐρίσκοντο τότε ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ρωσίᾳ δύο ἕτεροι ὀρθόδοξοι Ἱεράρχαι ὁ Σόφιας Νεόφυτος καὶ ὁ Σταγῶν Ἀβράμιος. Ὑπὸ τούτων βοηθούμενος ὁ Θεοφάνης μετὰ πάσης προφυλάξεως καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐχειροτόνησε Μητροπολίτην Κιέβου καὶ ἄλλους Ρώσους Ἀρχιερεῖς, ἀποκαταστήσας οὕτω τὴν Ὀρθόδοξον Ρωσικὴν Ἱεραρχίαν, πρὸς κατάπληξιν τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Οὐνιτῶν. Τὸ γεγονός προὐκάλεσε μέγαν ἐνθουσιασμὸν οὐ μόνον ἐν Ρωσίᾳ ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν⁴.

Ὁ Πατριάρχης Θεοφάνης μετὰ δεκάμηνον διαμονὴν ἐν Κιέβῳ τῇ 7 Ἰανουαρίου 1621 ἀποχαιρέτησας τοὺς ὀρθοδόξους καὶ φρουρούμενος πάντοτε ὑπὸ τῶν Κοζάκων ἀπῆλθεν ἐκ Ρωσίας, παρέμεινε δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ περιήκουστον μεταξὺ τῶν Ρώσων. Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανακάμφας ὁ Θεοφάνης εὔρε τὸν φίλον αὐτοῦ Κύριλλον Λούκαριν ὡς Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ Ἐθνάρχην διεξάγοντα μέγαν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους.

Ἡ θέσις τῶν ὑποδούλων ἦτο ἀφόρητος, μεγάλας δ' ἐλπίδας ἀπελευθερώσεως εἶχεν ἐμβάλει εἰς αὐτοὺς ὁ λαμπρῶς ἐν Γερμανίᾳ ἀγωνιζόμενος Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Ἀδόλφος Γουσταῦος († 1632), θεωρηθεὶς ὡς παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένος ἵν' ἀπελευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Πρῶτος ἔγραψε πρὸς τὸν ἐπιφανέστατον ἑλληνα Πατριάρχην ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος διὰ τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστα-

λέντος Πρεσβευτοῦ αὐτοῦ Παύλου Στρασβούργου, ὁ δὲ Λούκαρις, ἀπαντήσας τῷ 1632, περιέγραψε τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεκαλέσθη δὲ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ἄλλὰ λίαν ταχέως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ὁ Σουηδὸς ἡγεμῶν.

Ὁ Λούκαρις ἔβλεπεν ὅτι αἱ Προτεσταντικαὶ Πρεσβεΐαι, ὧν ἐζήτει τὴν προστασίαν, μιμούμεναι τὰς Καθολικὰς Πρεσβεΐας, ἐπεδίωκον τὸν προσηλυτισμὸν τῶν ἀτυχῶν ὑποδούλων. Καὶ οἱ καθολικοὶ ὡς ἐχθροὶ καὶ οἱ προτεστάνται ὡς φίλοι ἦσαν ἐπικίνδυνοι. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὡς Ἐθνάρχης τῶν Ἑλλήνων ἐν τινι ἐπισήμῳ συνελεύσει ἐν τῇ Ὀλλανδικῇ Πρεσβεΐᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἀφορμῆς διενέξεως μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν λατίνων μοναχῶν περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Προσκυνημάτων τῆς Παλαιστίνης, ἐδήλωσεν ὅτι οἱ Ἕλληνες θ' ἀναγκασθῶσι νὰ ἐπαναστατήσωσιν, ἂν ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτῶν ἡ κυριότης τῶν Προσκυνημάτων, ἀλλὰ βεβαίως ἐπανάστασις πρὸς τοιοῦτον ἢ γενικώτερον σκοπὸν ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων, ἄνευ ἐξωτερικῆς δυνάμεως καὶ ἐπικουρίας, ἦτο ἀδύνατος. Τοῦτου ἕνεκα ὁ Λούκαρις ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὀμοδόξους Ρώσους καὶ ἐζήτησε νὰ παρασκευάσῃ δι' αὐτῶν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξωτερικὴν δυνάμιν, πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαρυτέρας καθισταμένης καὶ ποικιλαχῶς ἐκδηλουμένης δουλείας. Ἡ ἰδιοτελής τῶν δυτικῶν πολιτικῆ κατ' ἀνάγκην προὐκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ρώσων εἰς τὸ πολύκροτον Ἄνατολικὸν ζήτημα.

Ἄλλ' ἡ ἐσωτερικῶς διεσπασμένη τότε Ρωσία ἦτο ὅλως ἀνίκανος πρὸς βοήθειαν τῶν καταδυναστευομένων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστω καὶ δι' ἀπλῆς συνηγορίας. Οἱ Ρῶσοι ἀπεσταλμένοι εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ κόπου καὶ μετὰ προπηλακισμῶν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς ἀκρόασιν παρὰ τῶν μεγάλων Βεζυρῶν καὶ τῶν τούρκων Σουλτάνων.

Ὁ Λούκαρις εἰργάσθη ὅπως ἀναγεννήσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Ρωσίαν καὶ ἐνισχύσῃ αὐτὴν ἐξωτερικῶς ὡς Κράτος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέστειλεν εἰς Ρωσίαν ἰδίους ἐμπίστους καὶ διδασκαλοὺς. Ἀρχιμανδρίτης τις Ἀμφιλόχιος ἐκινεῖτο διαρκῶς μεταξὺ Μόσχας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, κομιστὴς βιβλίων καὶ ὁδηγῶν. Τῷ 1632 ἔγραψαν πρὸς τὸν Λούκαριν ὁ Τσάρος καὶ ὁ Πατριάρχης τῆς Μόσχας παρακαλοῦντες ὅπως ἀποσταλῇ κατάλληλος Διδάσκαλος δυνάμενος νὰ ἰδρῦσῃ Σχολὴν ἐν Μόσχᾳ. Ἀπεστάλη ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰωσήφ ἐκ τῆς Νοτιοδυτικῆς Ρωσίας ὅπου εἰργάζετο ὡς εἶδομεν, καὶ ἵδρυσεν Σχολὴν, ἡ ὁποία ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺ ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἑλλήνου ἀρχιμανδρίτου. Ἐγράφε δὲ ὁ Λούκαρις ὅτι ἐσκόπει νὰ ἰδρῦσῃ Τυπογραφεῖον πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῶν προτεσταντῶν καὶ ἰησουϊτῶν⁵. Ταῦτοχρόνως ὁ Λούκαρις ἐπετέλλει μεσάζουσάν τινα μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας πολιτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐκ τῆς ἐμπιστευτικῆς αὐτοῦ ἀλληλογραφίας πρὸς τὸν Τσάρον τῆς Μόσχας Μιχαὴλ Ρωμανῶφ διεσώθη ἐν ρωσικῇ μεταφράσει ἡ ἀπὸ 30 Ἰουνίου 1633, λίαν χαρακτηριστικὴ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἐκθεσις⁶. Ἐν αὐτῇ γράφων ὁ Λούκαρις πρὸς τὸν Τσάρον Μιχαὴλ καὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην

Μόσχας Φιλάρετον (1619-1633) ἀναγγέλλει τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ βασι-
τῶν ρώσων ἀπεσταλμένων Ἀθανασίου Ὀσιπόβιτς Πρόντσιτσεφ καὶ Τύχωνος Βασιλιέ-
βιτς Μπάτμωσφ καὶ τὰς συνομιλίας αὐτῶν μετὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ μεγάλου
Βεζύρου Μεχμέτ πασᾶ, οἵτινες εὐμενῶς διετέθησαν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐδήλωσαν τὴν
ἐπιθυμίαν των ὅπως ἔχωσι φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ρώσων καὶ ὅτι θὰ εἶναι «φίλοι
τῶν φίλων καὶ ἐχθροὶ τῶν ἐχθρῶν των». Εἰδικώτερον ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι
νὰ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Πολωνῶν, οἵτινες διαρκῶς ἐπιβουλεύονται τὴν Ρωσίαν.
Περαιτέρω ἔλεγεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τις ἐκ Κριμαίας ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Βλαδισλαύου
τῆς Πολωνίας διὰ νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Τατάρων καὶ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ρωσίας.
Ὁ Λούκαρις ἤρχετο τὴν πλήρη ἀποτυχίαν του διὰ τῆς βοήθειάς τοῦ Θεοῦ, ἥτις
πολλάκις ἐξεδηλώθη ὑπὲρ τῶν Ρώσων. Φέρει ὡς πρώτην τούτου ἀπόδειξιν τὴν περι-
πέτειαν τοῦ Βοεβόδα Μύρωνος Μπουρνόβσκη, ὅστις, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Βλαδισλαύου,
μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα παρασκευάσῃ στρατιωτικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν
Ρώσων, ἀλλ' ἐφρονεῖται τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀφίξίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν.
Ὡς δευτέραν ἀπόδειξιν ἀναγράφει τὴν ἀπασυρίαν τῶν συνεννοήσεων τῶν Λιθουανῶν
μετὰ τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας κατὰ τῶν Ρώσων.

Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπεσταλμένοι τῶν Ρώσων, προσθέτει ὁ Λούκαρις, ἐν
ταῖς συνομιλίαις των μετὰ τοῦ μεγάλου Βεζύρου κατέστησαν αὐτὸν ἐνήμερον τῶν
ραδιουργιῶν τῶν Λιθουανῶν, ἐπίσης συνεστήσαν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ δίδῃ πίστιν εἰς τοὺς
λόγους τῶν Πολωνῶν. Συνεπεία τῶν συστάσεων τούτων κακῶς ἐδέχθη ὁ Βεζύρης
τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Πολωνῶν. Καὶ τοῦτο ἀπέδιδεν ὁ Λούκαρις εἰς τὴν βοήθειαν
τοῦ Θεοῦ. Ἀναγγέλλων δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι ἐσκόπουν νὰ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Πολω-
νῶν, συνεβούλευσε τοὺς Ρώσους νὰ εἰρηνεύσωσι μετὰ τῶν Λιθουανῶν, οἱ δὲ εἰρημένοι
Ρῶσοι ἀπεσταλμένοι συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Λουκάρεως, ἔδωκαν σχετικὴν
ὑπόσχεσιν πρὸς τὸν Βεζύρη. Ἐπληροφάροι ἐπὶ πλέον ὁ ἑλληὴν Πατριάρχης τὸν Ἰσάρον
ὅτι οἱ ἡγέται τῶν Λιθουανῶν ἤριζον πρὸς ἀλλήλους καὶ ὅτι δὲν ἦσαν διατεθειμένοι
νὰ βοηθήσωσι τὸν Βλαδισλαῦον.

Τοὺς Ρώσους ἀπεσταλμένους ἐβοήθησε μεγάλως ὁ ἑλληὴν Διερμηνεὺς Ἀναστάσιος
κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Ὁ ὀρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὅπως
ἀποσταλῆ εἰς Ρωσίαν Ἀλῆ ἀγάς, ἦτο προσωπικὸς φίλος τοῦ Λουκάρεως, ὁ δὲ συνοδεύσας
εἰς Ρωσίαν τοὺς Ρώσους ἀπεσταλμένους καὶ ἐπανακάψας ἐκεῖθεν Ἀχμέτ ἀγάς ἐξεφρά-
ζετο καλῶς ὑπὲρ τοῦ Ἰσάρου.

Ὁ Λούκαρις εἶχε λάβει ὡς δῶρον ἐκ Μόσχας τὰς εἰκόνας τοῦ Ἰσάρου καὶ τοῦ
Πατριάρχου τῆς Μόσχας, ἔγραφε δὲ ὅτι εἶχε θέσει αὐτάς εἰς τὰ μυστικὰ κελλία τοῦ
Πατριαρχείου καὶ προσήρχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐξέχοντες Ἕλληγες καὶ τούρκοι προσήρ-
χοντο καὶ ἔβλεπον τὰς εἰκόνας. Εἰς τοὺς Φράγκους δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐγγίζωσιν αὐτάς.

Ὁ Πατριάρχης ἠὺχαρίσκει διὰ τὰς εἰκόνας, διὰ τὰ σταλέντα ὡσαύτως ἐκ Μόσχας ἐκκλησιαστικά βιβλία καὶ διὰ τὴν ἐξ 100 ρουβλίων βοήθειαν.

Νέοι ἀπεσταλμένοι ἐκ Μόσχας εἶχον μεταβεῖ ὁ Ἰάκωβος Αὐξέντιεβιτς Δάσκωφ καὶ ὁ Ἀλέξιος Μιχαήλοβιτς Σόμωφ, ἀλλ' ὅτε ἔγραφε τὴν ἐκθεσιν ὁ Λούκαρις δὲν εἶχον εἰσέτι ἐπικοινωνήσει μετ' αὐτοῦ, διότι δὲν εἶχον εἰσέτι παρουσιασθεῖ εἰς τὸν Σουλτᾶνον Μουράτ. Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Πατριάρχης ἐφρόντιζε περὶ τῶν ρωσικῶν ὑποθέσεων.

Ἐζήτει δὲ συγγνώμην διότι δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι ν' ἀποστείλῃ εἰς Μόσχαν ἔμπιστον πρόσωπον πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἐνεργειῶν του, «ἐνεκα τῶν μεγάλων δυσχερειῶν, ὡς ἔγραφε, καὶ ἐνεκα τῶν ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν καταπιέσεων, δὲν ἔχομεν δὲ ἡσυχίαν νύκτα καὶ ἡμέραν, ἀλλ' ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης θὰ προστατεύσῃ τὸν χριστιανικὸν λαὸν καὶ ἐμὲ τὸν ἀμαρτωλόν». Περαιτέρω ἔγραφεν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Βασιλέως Σουηδίας Γουσταύου Ἀδόλφου ἐν Γερμανίᾳ προῦξένησεν εἰς αὐτὸν μεγάλην θλίψιν «Καθιστῶμεν γνωστὸν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Σουηδοῦ Βασιλέως Γουσταύου Ἀδόλφου, ὀφειλόμενος εἰς τὸν Καίσαρα (τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας) μᾶς προῦξένησε μεγάλην θλίψιν, διότι μᾶς ἦτο λίαν χρήσιμος κατὰ τοὺς παρόντας χρόνους. Ἀλλ' ὁ μεγαλοδύναμος Θεὸς δὲν ἀφίνει τὰ ἔργα του ἀνεὶ προνοίας. Ἐπληροφορήθημεν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλέως Γουσταύου Ἀδόλφου, συνεβουλεύθησαν μεταξὺ των οἱ ἡγεμόνες καὶ ἀρχηγοί, συνεκρότησαν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς τὸν Καίσαρα καὶ ἐνίκησαν τὰ πολυάριθμα στρατεύματά του. Ὁ Καίσαρ εὐαίσκεται τώρα εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ μακαρίτου Γουσταύου Ἀδόλφου πανταχοῦ ἀνακηρύσσεται. Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ θέσιν τώρα τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Καίσαρος διεξάγει καὶ ὀρθῶς τὰ πάντα ἐνεργεῖ ὁ Σουηδὸς καγκελλάριος ὀνόματι Ὁξενστιερν, συνετὸς καὶ μέγας ἄνθρωπος. Ἄς γνωρίζῃ τοῦτο ἡ εὐτυχὴς Μεγαλειότης σου καὶ ἄς ἔχη φιλίαν πρὸς τὸν Σουηδὸν καγκελλάριον Ὁξενστιερν, διότι εἶναι σήμερον λίαν χρήσιμος».

Μετὰ τὰς πληροφορίες ταύτας ὁ Λούκαρις ἔγραφεν ὅτι ἀπέστειλε συγγράμματά τινα ὅπως μεταφράσθωσιν εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπὸ τοῦ εἰς Μόσχαν ἐκ Κιέβου μεταβάντος ἀρχιμανδριτοῦ Ἰωσήφ, ὅστις ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς διδάσκαλος. Ἐζήτησεν ὁ Πατριάρχης ν' ἀποστείλῃ ὡς Διδάσκαλον εἰς Μόσχαν καὶ τὸν ἐξ Ἁγίου Ὁρους μοναχὸν Κυριακόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη οὗτος νὰ μεταβῇ εἰς Μόσχαν ἐνεκα γήρατος. Ἐμελλεν ὁ Πατριάρχης ν' ἀναζητήσῃ ἕτερον διδάσκαλον. Μετ' ἄλλας πληροφορίες ἔγραφεν ὅτι παρεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλων Δυνάμεων ὅπως μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Τσάρῳ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως Γάλλου τινὸς Καρόλου Ταρεράνδρου, κρατουμένου παρὰ τῶν Ρώσων ἐν ἔξορίᾳ. Μετέβη καὶ ἡ μήτηρ τούτου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα παρακαλέσῃ τὸν ἑλληνα Πατριάρχην «Παρακαλῶ, ἔγραφεν οὗτος, καὶ ἰκετεύω, τιμήσητε τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα ἐν ταῖς χώραις τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἀναγγείλατε ὅτι ἐνεκα τῆς μεσιτείας ἡμῶν ἐπράξατε τοῦτο».

Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης περιλήψεως τῆς ἐμπιστευτικῆς ἐκθέσεως τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως καταφαίνεται ποίαν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν παρεῖχεν εἰς τοὺς Ρώσους πολιτικὴν καὶ ὁποῖαν ἀπέδιδον εἰς αὐτὸν καὶ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ὡς μεσάζοντα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ρώσων, τῶν ὁποίων ἐθεωρεῖτο ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ Λούκαρις συντόμως ἐργασθεὶς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν τῶν Ρώσων καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Κράτους αὐτῶν, μεγάλας κατέβαλε προσπαθείας ὅπως ἐνώσῃ μετὰ τῆς Μόσχας τοὺς Κοζάκους, τὸ ἔργον δὲ τοῦτο συνεπλήρωσεν ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Παῖσιος (1645-1660) προσωπικῶς μεταβὰς εἰς Ρωσίαν. Γενικῶς δὲ εἰπεῖν οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς προσεπάθησαν ὄχι μόνον πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς ν' ἀναγεννήσωσι τὴν Ρωσίαν διὰ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ἐν τούτῳ διεκρίθη ἰδίως ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1669-1707), ὃν ὁ Μέγας Πέτρος († 1725) ἀνεκέρυξε μέγαν Πατέρα καὶ Εὐεργέτην τῆς Ρωσίας.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ρώσων εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Πατριάρχαι ἐζήτησαν νὰ στρέψωσι τὴν ὀρθόδοξον Ρωσίαν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ χρηστῇ τῇ ἐλπίδι ἀπελευθερώσεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Εὐρωπαῖοι, καθολικοὶ καὶ προτεστάνται, ζήτησαν νὰ προσελκύσωσι θρησκευτικῶς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἠνάγκασαν τοὺς νὰ στραφῶσι διὰ τῶν ἡγετῶν αὐτῶν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους Ρώσους, παρ' ὧν οὐδεὶς μὲν ὑπῆρχε τοιοῦτος κίνδυνος, εἰλικρινῆς δὲ προσεδοκίματο βοήθεια πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ξένου ζυγοῦ. Τὴν προσδοκίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων ἐνίσχυε τοῦτο μὲν ἢ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀρξαμένη παρακμὴ τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας τούτου δὲ ἡ ἀνάδειξις τῶν Παραδουναβείων Ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, σπουδαίου χριστιανικοῦ ὀρθοδόξου κέντρου, μεσάζοντος μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Οἱ ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἐφαίνοντο γενναῖοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν καταδυναστευομένων λαῶν ἐπίκουροι, ὅταν δὲ μετὰ πάροδον δεκαετηρίδων τινῶν τοὺς ἰθαγενεῖς ἢ ξένους ἡγεμόνας διεδέχθησαν Ἑλληνες ἡγεμόνες ἢ ἐπικουρία ὑπῆρξε γενναιοτέρα. Ἡ Ρωσία ἤρξατο κινουμένη δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐπεκτείνουσα τὰς κτήσεις αὐτῆς εἰς βάρους τῆς Τουρκίας, σύμπραξις δὲ Ρώσων καὶ Ἑλλήνων, ὁμοδόξων ὄντων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Πατριαρχῶν, ἐφαίνετο λίαν φυσική.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος οἱ ὑπόδοιοι Ἑλληνες ἤρξαντο ἀποικοῦντες εἰς Ρωσίαν καὶ ἰδρύοντες ἀμαζούσας παροικίας, δραστηρίως ἀναπτύσσοντες τὸ ἐμπόριον, εὖρον δὲ πρόχειρον ἀγορὰν τὴν ἀπέραντον ἐκείνην χώραν. Εἰσδύουσιν εἰς αὐτὴν ἀκωλύτως, ἔχοντες διάμεσον σταθμὸν τὰς Παραδουναβίους Ἡγεμονίας, ἀπολαύουσι δὲ ἐν Μόσχᾳ πολλῶν καὶ σπουδαιοτάτων προνομίων, ἀποκαθιστῶσι καὶ ἐν αὐτῇ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ρωσίας τακτικοὺς ἀντιπροσώπους. Οὕτως ἤρξατο ζωηροτάτη ἐμπορικὴ κίνησις, μὴ παρακωλυομένη καὶ μὴ ὑποπτευομένη

ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι εὐρίσκοντο εἰς ἀέναον κίνησιν, πολλοὶ δὲ τούτων προσέφερον πολυτιμοτάτας πολιτικὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρώσους, οὐ μόνον πληροφοροῦντες τὴν Ρωσικὴν Κυβέρνησιν περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἀλλὰ καὶ κομίζοντες ἐμπιστευτικῶς καὶ ἀσφαλῶς διαφόρους ἐκθέσεις, ἢ διαβιβάζοντες τοιαύτας ἐκ Μόσχας. Τὴν πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσίαν αὐτῶν παρεῖχον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι βοήθειας αὐτῆς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανῶν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ποίαν ἐξέλιξιν ἔλαβεν ἡ ἐπέμβασις τῶν Ρώσων εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

¹ A. A. VASILIEV, Histoire de l'Empire Byzantin. Traduit du russe par P. Brodin et A. Bourguina, Paris 1932, 2, 262-267 πρβλ. τὴν αὐτόθι βιβλιογραφίαν.

² Κυρία πηγή τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Μαξίμου εἶναι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἐν σλαβωνικῇ γλῶσσῃ ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τρεῖς τόμους κατὰ τὰ ἔτη 1895-1897 ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Καζάν. Τὴν σχετικὴν πρὸς τὸν Μάξιμον βιβλιογραφίαν ἴδε παρὰ ΓΡ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, Μάξιμος, ὁ Ἕλληνας ἢ ὁ Γραικός, ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ 13, σ. 659.

³ Ὁ βαρῶνος M. DE TAUBE ἐν μελέτῃ περὶ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ρωσίας, ἐν *Recueil des Cours*, 1926, I, 11, de la Collection de l'Académie de droit international, Paris 1927, σ. 479, ἐσημείωσεν ὅτι ἡ τύχη ἠθέλησεν ὅπως ὁ εἰρητισμὸς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ τοῦ 19 αἰῶνος ἀντιπροσωπευθῆ κατὰ τὴν ἐν Μόσχᾳ συνάντησιν ἐνὸς μοναχοῦ Ἑλλήνου, μαθητοῦ φλωρεντίνου μοναχοῦ, μετὰ ῥώσου ἡγεμόνος, μαθητοῦ, ἐν ἀγνοίᾳ του, ἐτέρου ἐνόχου φλωρεντίνου, τοῦ Μακιαβέλλι.

⁴ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἄρχιμ. (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμοις ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν 19 αἰῶνα, Ἐν Ἱεροσολύμοις σ. 37 ἔξ.

⁵ N. CARTEREV, Χαρακτὴρ τῶν σχέσεων τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Ἀνατολήν (ρωσιστὶ) Ἐν Μόσχᾳ 1914, ἔκδ. Β' σ. 517 ἔξ. πρβλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐνθ' ἀν. σ. 71-72. MOURAVIEV, Σχέσεις τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Ἀνατολήν (ρωσιστὶ) Πετρούπολις 1860, 2, 620. E. OSVIANICOV, Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Λούκαρις (ρωσιστὶ) Νοβοσεβιάσκ 1903, σ. 192-193.

⁶ N. CARTEREV, Ἐνθ' ἀν. σ. 520-521. Πρβλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν) Κύριλλος Λούκαρις, Ἐν Τεργέστη 1907, σ. 61-62. Τοῦ αὐτοῦ: Σχέσεις Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς Γουσταῦν Ἀδόλφον Β' τῆς Σουηδίας, ἐν περιοδικῇ Θεολογίᾳ Ἀθηνῶν, 12, 1934, σ. 289-291.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑ.—Ἐπὶ τῶν μετεωρολογικῶν περιόδων, ὑπὸ Κ. Μαλιέζου.

Κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν ὁ κ. Μαριολόπουλος ἀνεκοίνωσεν ἐνδιαφέρουσαν ἐργασίαν του «ἐπὶ τῶν ἀστρομετεωρολογικῶν περιόδων». Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτης θεωρῶ ὅτι μοὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἀνακοινώσω σήμερον τὰ ἐπόμενα, εἰδικῶς μὲν ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην, γενικώτερον δὲ εἰς τὰς μετεωρολογικὰς περιόδους.

Ὁ κ. Μαριολόπουλος, ἐκ τῶν 30 ἀνευρεθέντων ξυλίνων τεμαχίων (20 ἐμπολίων καὶ 10 πόλων) τῶν κιώνων τοῦ Παρθενῶνος, διεχώρισε δύο, ἄριστα διατηρούμενα,